

Prácu si našlo už 13 % odídenčov, 40 % pozícií obsadených odídencami však vyžaduje len základné vzdelanie

Branislav Hábel a Marcela Veselková

apríl 2022

Pod'akovanie

Autori ďakujú Ústrediu práce, sociálnych vecí a rodiny a Ministerstvu vnútra SR za poskytnutie údajov nevyhnutných na spracovanie tohto komentára.

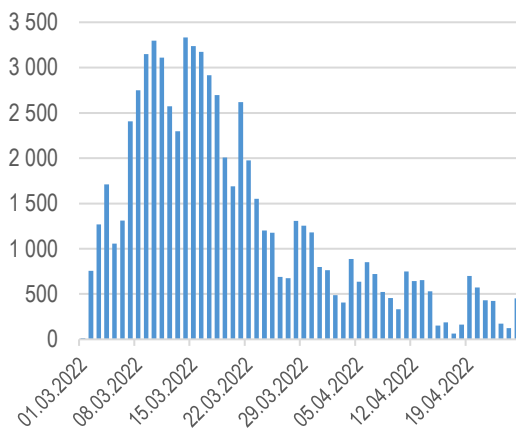
1 Úvod

Ľudia utekajúci pred vojnou opúšťajú domovskú krajinu narýchlo a bez akejkoľvek prípravy. Mávajú preto horšiu štartovaciu pozíciu na pracovnom trhu a často končia na pracovných pozíciách, ktoré nezodpovedajú ich kvalifikácii (Aleksynska & Tritah 2013; Chiswick & Miller, 2009; Koutná et al. 2016; Landesmann & Leitner 2020; McGowan & Andrews 2015). V prípade migrantov ku kvalifikačnému nesúladu prispieva kombinácia faktorov, ako napríklad jazyková bariéra, administratívne bariéry spojené s uznávaním dokladov o vzdelaní, neprenosnosť niektorých zručností, diskriminácia alebo mentálne problémy spôsobené traumatickými zážitkami počas úteku z domovskej krajiny (Aleksynska & Tritah 2013; Green et al. 2007; McGowan & Andrews 2015; Piracha et al. 2012). Z dlhodobého hľadiska sa však mnohým utečencom a utečenkyniam podarí úvodný pokles pracovného postavenia zvrátiť a nájsť si prácu, ktorá viac zodpovedá ich vzdelaniu a skúsenostiam (Chiswick et al. 2002; Landesmann & Leitner 2020; Rooth & Ekberg 2006). Zároveň v krajine, ktorá ich prichýlila, získavajú cenné zručnosti a skúsenosti, ktoré im po návrate domov pomôžu naštartovať ekonomický rast (Bahar et al. 2022).

2 Prácu si našlo už 13 % odídencom

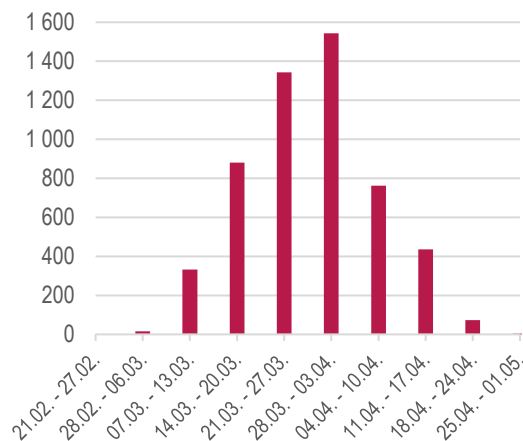
Vojnoví utečenci z Ukrajiny, ktorým bolo poskytnuté dočasné útočisko, získali zároveň jednoduchší prístup na slovenský trh práce.¹ Populácia odídencom sa však výrazne odlišuje od bežnej slovenskej populácie. Väčšinu z nich tvoria ženy a deti, pretože muži vo veku 18 až 60 rokov Ukrajinu kvôli brannej povinnosti nesmú opustiť. K 23. aprílu 2022 požiadalo o dočasné útočisko na Slovensku 70 674 ľudí utekajúcich pred vojnou na Ukrajine, z toho takmer 42 % tvorili osoby do 18 rokov.² Z osôb nad 18 rokov tvorili ženy takmer 84 % (v absolútnych číslach išlo o 34 514 žien). Toto vekové a rodové zloženie ovplyvňuje aj uplatňovanie odídencom na trhu práce.

Graf 1 Počet osôb so žiadosťou o dočasné útočisko na území SR v súvislosti s konfliktom na Ukrajine

Zdroj: Ministerstvo vnútra SR.

Graf 2 Počet obsadených pracovných miest v jednotlivých kalendárnych týždňoch roka 2022

Zdroj: ÚPSVaR.

Podľa údajov Ústredia práce, sociálnych vecí a rodiny (ÚPSVaR) si počas prvých dvoch mesiacov od 24. februára 2022, keď vypukol vojnový konflikt na Ukrajine, do 23. apríla 2022 našlo prácu 5 254 odídencom, pričom obsadených bolo 5 392 pracovných miest (Tabuľka 1).³ Takmer 93 % z týchto pracovných miest ostalo

¹ Viac informácií o zamestnávaní štátnych príslušníkov tretích krajín je dostupných na webovej stránke Ústredia práce, sociálnych vecí a rodiny tu: https://www.upsvr.gov.sk/sluzby-zamestnanosti/aktuality/lex-ukrajina-zamestnavanie-statnych-prislusnikov-tretich-krajin.html?page_id=1170865.

² Podľa štatistických údajov Ministerstva vnútra o počte osôb so žiadosťou o dočasné útočisko na území SR v súvislosti s konfliktom na Ukrajine.

³ Ak nie je uvedené inak, zdrojom údajov je vždy ÚPSVaR. Údaje o odídencoch sú získané z informačných kariet predložených miestnym úradom práce, sociálnych vecí a rodiny. Obsadzovanie pracovných miest je v zmysle výnimky podľa § 23a ods. 1k) zákona 5/2004 Z. z. (výnimka pre štátneho príslušníka tretej krajiny, ktorému sa poskytl dočasné útočisko).

obsadených aj k 23. aprílu 2022, prácu ukončilo len zhruba 7 % odídencov. Obsadzovanie pracovných miest kopirovalo prílev utečencov a utečenkýň v čase (Graf 1), pričom počet obsadených pracovných miest kulminoval v 13. kalendárnom týždni roka 2022 od 28. marca do 3. apríla (Graf 2).

Tabuľka 1 Počet pracujúcich a pracovných miest odídencov s dátumom obsadenia od 24.02.2022

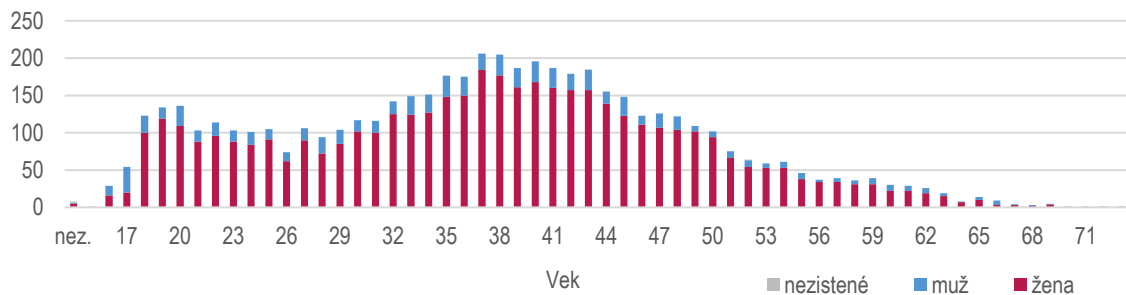
Pohlavie	Počet odídencov	Počet pracovných miest	Ukončené do 23.04.2022	Aktívne k 23.04.2022
Žena	4 450	4 566	332	4 234
Muž	798	820	60	760
Nezistené	6	6	0	6
Spolu	5 254	5 392	392 (7,3 %)	5 000 (92,7 %)

Zdroj: ÚPSVaR.

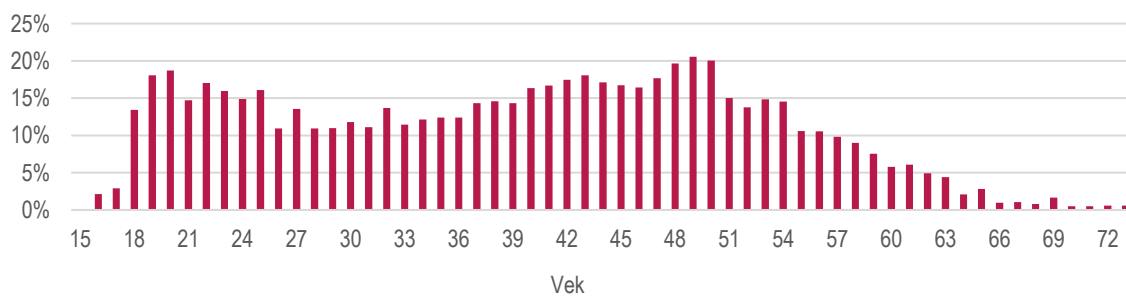
Väčšina pracujúcich boli ženy v strednom veku (Graf 3 hore), ktoré zároveň predstavovali väčšinu žiadajúcich o dočasné útočisko. K 23. aprílu 2022 dosiahla zamestnanosť vo vekovej skupine 18 až 64 rokov výšku 13 %.⁴ Zamestnanosť bola však rôzna v rôznych vekových skupinách (Graf 3 dole). Zatiaľ čo zo žien vo veku 50 rokov pracovalo až 20 %, zamestnanosť žien v plodnom veku, v ktorom sa zvyknú starať o malé deti, bola výrazne nižšia. Napríklad vo veku 26 rokov pracovalo necelých 11 % žien. Toto môže poukazovať na problémy zosúladovania pracovného a rodinného života súvisiace s nedostatočným prístupom k formálnej starostlivosti o deti alebo kultúrne preferencie rodičov vo výchove dieťaťa.

Graf 3 Veková štruktúra pracujúcich odídencov s dočasným útočiskom

Pracujúci odídenci podľa pohlavia

Percentuálny podiel pracujúcich žien podľa ich veku

Zdroj: ÚPSVaR, Ministerstvo vnútra SR.

3 40 % pozícií obsadených odídencami vyžaduje len základné vzdelanie

Údaje o stupni dosiahnutého vzdelania poznáme u 81 % odídencov. Takmer 71 % z nich udalo dosiahnuté stredoškolské vzdelanie. Základné a nižšie dosiahnuté vzdelanie udalo viac ako 7 % a vysokoškolské 22 % odídencov.

⁴ Zamestnanosť predstavuje zamestnaných ľudí so štatútom dočasného útočiska vo veku 18 až 64 rokov ako percento korešpondujúcej vekovej skupiny. Výsledná zamestnanosť môže byť podhodnotená, keďže nedisponujeme údajmi o počte ľudí so štatútom dočasného útočiska, ktorí sa vrátili na Ukrajinu.

Stupňu dosiahnutého vzdelania však nezodpovedá uplatňovanie na pracovnom trhu. Odídenci sa zatiaľ koncentrujú v nízkokvalifikovaných povolaniach (Tabuľka 2). Takmer 40 % pracovných pozícií obsadených odídencami s identifikovaným vzdelaním spadá do skupiny pomocní a nekvalifikovaní pracovníci (SK ISCO 9), t.j. ide o pozície, ktoré vyžadujú len základné vzdelanie.⁵ Ďalších 56 % pozícií obsadených odídencami vyžaduje len stredoškolské vzdelanie (ISCO 4 až 8). Vysokoškolské vzdelanie vyžadujú menej ako 4 % pozícií obsadených odídencami. Takéto uplatňovanie poukazuje na silný kvalifikačný nesúlad a je v súlade so skúsenosťami z iných krajín.

Tabuľka 2 Obsadené pracovné miesta podľa profesie a vzdelania

Zamestnanie (SK ISCO)	< ZŠ	ZŠ	SŠ	VŠ	NA	Spolu
1 Zákonodarcovia, riadiaci pracovníci			1	5	2	8
2 Špecialisti			14	94	18	126
3 Technici a odborní pracovníci			17	39	13	69
4 Administratívni pracovníci		10	66	76	45	197
5 Pracovníci v službách a obchode	1	20	236	107	117	481
6 Kvalifikovaní pracovníci v poľnohospodárstve, lesníctve a rybárstve			54	4	18	76
7 Kvalifikovaní pracovníci a remeselníci	1	47	237	67	51	403
8 Operátori a montéri strojov a zariadení	11	51	1 243	225	296	1 826
9 Pomocní a nekvalifikovaní pracovníci	8	160	1 227	340	464	2 199
NA			3	4		7
Spolu	21	288	3 098	961	1 024	5 392

Zdroj: ÚPSVaR. Pozn.: „NA“ znamená, že hodnota bola v údajoch nevyplnená.

V top desiatke najobsadzovanejších pozícií dominujú povolania, ktoré nevyžadujú jazykové znalosti: montážny pracovník v strojárkej výrobe predstavuje 11 % obsadených pozícií; upratovač 8,2 %; pomocník v kuchyni 6,6 %; skladník 5,1 % a montážny pracovník elektronických zariadení 4,2 % pozícií obsadených odídencami (Graf 4).

Graf 4 Odídenci sa koncentrujú v manuálnych povolaniach

Zdroj: ÚPSVaR.

4 Väčšina odídenčov pracuje vo veľkých firmách, v priemysle a na pracovný pomer

Koncentrácií v nízko- a strednokvalifikovaných povolaniach zodpovedá aj odvetvová koncentrácia (Tabuľka 3). Takmer 36 % pozícií obsadených odídencami sa koncentruje v priemyselnej výrobe, ďalších takmer 15 % v odvetví administratívnych a podporných služieb a takmer 9 % v ubytovacích a stravovacích službách.

⁵ Pri párovaní klasifikácie zamestnaní ISCO a požadovanej úrovne vzdelania ISCED sme vychádzali z návrhu Medzinárodnej organizácie práce dostupného tu: <https://www.ilo.org/public/english/bureau/stat/isco/docs/annex1.pdf>.

Tabuľka 3 Obsadené pracovné miesta podľa SK NACE

Sekcia	Názov	Počet	%
A	Poľnohospodárstvo, lesníctvo a rybolov	137	2,5
B	Ťažba a dobývanie	1	0,0
C	Priemyselná výroba	1 924	35,7
D	Dodávka elektriny, plynu, pary a studeného vzduchu	2	0,0
E	Dodávka vody; čistenie a odvod odpadových vôd	14	0,3
F	Stavebníctvo	144	2,7
G	Veľkoobchod a maloobchod; oprava motorových vozidiel a motocyklov	336	6,2
H	Doprava a skladovanie	132	2,4
I	Ubytovacie a stravovacie služby	481	8,9
J	Informácie a komunikácia	58	1,1
K	Finančné a poisťovacie činnosti	15	0,3
L	Činnosti v oblasti nehnuteľností	25	0,5
M	Odborné, vedecké a technické činnosti	322	6,0
N	Administratívne a podporné služby	799	14,8
O	Verejná správa a obrana; povinné sociálne zabezpečenie	69	1,3
P	Vzdelávanie	172	3,2
Q	Zdravotníctvo a sociálna pomoc	284	5,3
R	Umenie, zábava a rekreácia	60	1,1
S	Ostatné činnosti	93	1,7
NA	Nevyplnené	324	6,0
Spolu		5 392	100

Zdroj: ÚPSVaR.

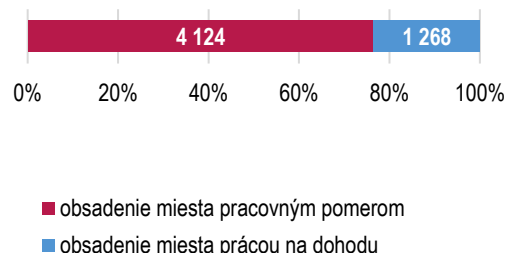
Informáciu o veľkosti podniku, v ktorom pracujú odídenci, máme zhruba u 78 % obsadených pracovných miest. Takmer 35 % obsadených pracovných miest sa nachádza vo veľkých podnikoch a ďalších 35 % v stredných podnikoch (Graf 5). V mikro- a malých podnikoch sa nachádzalo okolo 30 % pracovných miest obsadených odídcami. Pre porovnanie, v slovenskej podnikovej ekonomike (bez živnostníkov) v roku 2021 pracovalo zhruba 24 % zamestnaných vo veľkých podnikoch, 30 % v stredných a 46 % v mikro- a malých podnikoch (Štatistický úrad SR). Takmer 77 % pracovných miest bolo obsadených na základe pracovného pomeru, zvyšná takmer štvrtina bola obsadená na dohodu (Graf 6).

Graf 5 Obsadené pracovné miesta podľa veľkosti podniku

Zdroj: ÚPSVaR.

Graf 6 Druh pracovného pomeru

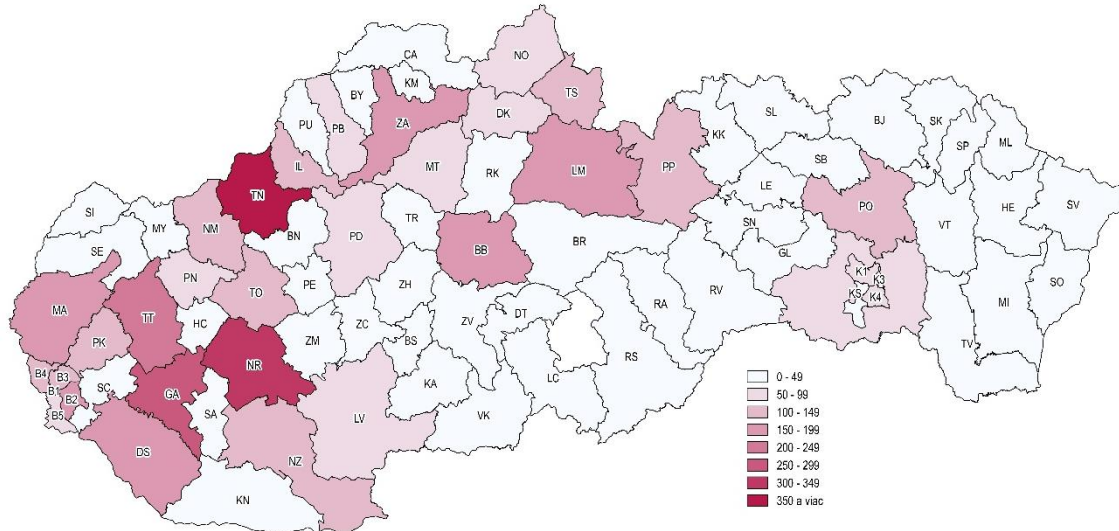

Zdroj: ÚPSVaR.

Napriek tomu, že ÚPSVaR zbiera aj údaje o mieste výkonu práce, pri interpretácii geografickej distribúcie utečencov je nevyhnutná istá miera opatrnosti (Graf 7). Najviac pracovných miest obsadených odídcami sa nachádza v okresoch Trenčín (TN), Nitra (NR) a Galanta (GA). V okrese Trenčín sa však minimálne 60 % a v okrese Galanta minimálne 35 % pracovných miest nachádza v agentúrach sprostredkujúcich dočasné zamestnanie alebo vo firmách, ktorá majú personálny leasing uvedený ako jednu z činností. Zamestnanci týchto firiem preto môžu reálne pracovať aj v iných regiónoch Slovenska. Napriek tomu je z geografickej distribúcie

zamestnanosti odidencov zrejme, že si uplatnenie nachádzajú najmä vo veľkých mestách a v okresoch s priemyselnou výrobou.

Graf 7 Geografická distribúcia obsadenia pracovných miest odidencami v SR

Zdroj: ÚPSVaR. Mapový podklad: ÚGKaK SR.

5 V budúcnosti predpokladáme posun odidencov na pozície s vyššou vyžadovanou kvalifikáciou

Vojnoví utečenci na Slovensku nateraz obsadzujú najmä nízko- a strednokvalifikované pozície v priemyselnej výrobe, pri ktorých jazyková bariéra, ani uznávanie dokladov nehrajú veľkú rolu. Na jednej strane tým pomáhajú zmierniť nedostatok pracovnej sily v slovenskej ekonomike. Na strane druhej však prekvalifikovanosť odidencov znamená, že sa dostatočne nevyužíva ich ľudský kapitál, čo negatívne ovplyvňuje ich produktivitu, mzdy a životnú úroveň (Landesmann & Leitner 2020).

Integrácia vojnových utečencov z Ukrajiny tak zatiaľ prebieha v súlade so skúsenosťami z iných krajín, v ktorých máva pracovná mobilita migrantov tvar písmena U. Oproti poslednému pracovnému miestu v domovskej krajine máva prvé pracovné miesto v novej krajine nižšie nároky na kvalifikáciu. Neskôr sa však mnohým migrantom podarí získať prácu viac zodpovedajúcu ich kvalifikácii a zručnostiam (Chiswick et al. 2002; Landesmann & Leitner 2020; Rooth & Ekberg 2006). Integrácia utečencov však býva pomalšia ako integrácia ekonomických migrantov, ktorí si hostiteľskú krajinu cielene volia na základe svojich jazykových a iných zručností (Bevelander 2020; Fasani et al. 2022).

Politiky, ktoré v iných krajinách urýchlili ekonomickú integráciu utečencov, sa sústreďovali najmä na jazykové vzdelávanie a rôzne aktívne opatrenia trhu práce. Napríklad v Dánsku zvýšilo jazykové vzdelávanie zamestnanosť utečencov o 4 percentuálne body oproti skupine, ktorá sa vzdelávania nezúčastnila (Arendt et al. 2020). Jazykové vzdelávanie zvýšilo zamestnanosť aj vo Francúzsku, a to najmä v prípade mužov a mladších ľudí, ako aj u jednotlivcov s vyšším dosiahnutým vzdelaním (Lochmann et al. 2019). Jazyková blízkosť ukrajinských utečencov je preto ich najväčšou výhodou na slovenskom pracovnom trhu. Účinnosť aktívnych opatrení trhu práce závisela najmä od druhu opatrenia a jeho implementácie v praxi. Napríklad v Nemecku pomohla personalizovaná pomoc pri hľadaní práce nízkokvalifikovaným utečencom (Battisti et al. 2019). V Dánsku zasa zamestnanosť utečencov zvýšili mzdové dotácie (Clausen et al. 2009), ako aj znižovanie sociálnych dávok (Rosholm & Vejlín 2010). Špecifickou výzvou pre úspešnú integráciu vojnových utečencov a utečenkýň na slovenskom pracovnom trhu je podpora formálnej ranej starostlivosti a vzdelávania, bez ktorých ostane časť rodičov mimo pracovného trhu.

Referencie

- Aleksynska, M. and A. Tritah (2013), "Occupation-Education Mismatch of Immigrant Workers in Europe: Context and Policies", *Economics of Education Review*, Vol. 36, pp. 229-244.
- Arendt, J.N., Bolvig, I., Foged, M., Hasager, L. and Peri, G., 2020. Integrating Refugees: Language Training or Work-First Incentives?.
- Bahar, D., Hauptmann, A., Özgüzel, C. and Rapoport, H., 2022. Migration and knowledge diffusion: The effect of returning refugees on export performance in the former Yugoslavia. *The Review of Economics and Statistics*, pp.1-50.
- Battisti, M., Giesing, Y. and Laurensyeva, N., 2019. Can job search assistance improve the labour market integration of refugees? Evidence from a field experiment. *Labour Economics*, 61, p.101745.
- Bevelander, P., 2020. Integrating refugees into labor markets. *IZA World of Labor*.
- Chiswick, B.R., Lee, Y.L. and Miller, P.W., 2002. Longitudinal analysis of immigrant occupational mobility: A test of the immigrant assimilation hypothesis (Discussion Paper No. 452). Bonn, Germany: Institute for the Study of Labor.
- Chiswick, B.R. and Miller, P.W., 2009. The international transferability of immigrants' human capital. *Economics of Education Review*, 28(2), pp.162-169.
- Clausen, J., Heinesen, E., Hummelgaard, H., Husted, L. and Rosholm, M., 2009. The effect of integration policies on the time until regular employment of newly arrived immigrants: Evidence from Denmark. *Labour Economics*, 16(4), pp.409-417.
- Fasani, F., Frattini, T. and Minale, L., 2022. (The struggle for) refugee integration into the labour market: Evidence from Europe. *Journal of Economic Geography*, 22(2), pp.351-393.
- Green, C., Kler, P. and Leevs, G., 2007. Immigrant overeducation: Evidence from recent arrivals to Australia. *Economics of Education Review*, 26(4), pp.420-432.
- Koutná, M., Krčková, A. and Vavřínová, T., 2016. Educational Mismatch Among Immigrants in the Czech Republic-Selected Issues. *Sociologia*, 48(6).
- Landesmann, M. and Leitner, S.M., 2020. Refugees' Integration into the Austrian Labour Market: Dynamics of Occupational Mobility and Job-Skills Mismatch (No. 188). The Vienna Institute for International Economic Studies, wiiw.
- Lochmann, A., Rapoport, H. and Speciale, B., 2019. The effect of language training on immigrants' economic integration: Empirical evidence from France. *European Economic Review*, 113, pp.265-296.
- McGowan, M.A. and Andrews, D., 2015. Skill mismatch and public policy in OECD countries.
- Piracha, M., Tani, M. and Vadean, F., 2012. Immigrant over- and under-education: The role of home country labour market experience. *IZA Journal of Migration*, 1(1), pp.1-21.
- Rooth, D.O. and Ekberg, J., 2006. Occupational mobility for immigrants in Sweden. *International Migration*, 44(2), pp.57-77.
- Rosholm, M. and Vejlin, R., 2010. Reducing income transfers to refugee immigrants: Does start-help help you start?. *Labour Economics*, 17(1), pp.258-275.
- Slovak Business Agency. 2021. Malé a stredné podnikanie v číslach. SBA, Bratislava.